

САРАЦИНСКИТЕ ПИРАТИ И „СВЕЩЕНАТА ВОЙНА“ В ЗАПАДНОТО СРЕДИЗЕМНОМОРИЕ ПРЕЗ VIII–X ВЕК

Владислав Иванов

SARACEN PIRATES AND THE „HOLY WAR“ IN THE WESTERN MEDITERRANEAN IN THE 8TH – 10TH CENTURIES

Vladislav Ivanov

Abstract: *In 9th–10th centuries Muslim warriors called by the Christian contemporaries “Saracen pirates” attacked the Mediterranean littoral of Western Europe. The response of the Christians was similar, and the consequences – unpredictable.*

Key words: *The Mediterranean Sea, Islam, Saracens, Pirates, Christians, “Holy War”.*

Мюсюлмански източници твърдят, че още при първото потегляне на войните от арабските пустини за битка в подкрепа на каузата на пророка Мохамед (570–632), те действат съобразно ислямската концепция за „джихад“. Джихадът е единствената „законна“ форма на военен конфликт, предвидена в свещената книга на новата религия, Корана [Lewis, B. 1993, p. 4; Tyan, E. 1991, p. 538]. И днес, и в миналото той е известен най-вече като специфична, мюсюлманска разновидност на „свещените войни“, които последователите на различни религии водят за защита и разпространение на „правата вяра“. Според ислямската доктрина съществуват и мирни начини за провеждането на джихад, но основният (поне през Средновековието) е чрез личното участие на всички годни за военна служба мюсюлмани във въоръжените кампании срещу „неверниците“. Вземането на участие в такава свещена война е високо ценено; то е разбираемо като „акт на чиста набожност“, а някои от приписваните на Мохамед поучения („хадиси“) го наричат „монашеството на исляма“ или „една от вратите към Рая“. Загубилите живота си по време на джихад ислямски войни са провъзгласявани за „мъченици на вярата“ („шахиди“¹) [Tyan, E. 1991, pp. 538–540]. През първата половина на VII в. свещената война е важен фактор в обединяването на различните арабски племена под властта на пророка и неговите наследници [Khaddurri, M. 1955, p. 60]. След това тя изиграва решителна роля в завоевателните походи, довели до основаването на световната ислямска империя, Арабския халифат. В разработките на средновековните

¹ „Шахид“ се превежда буквално като „свидетел“, като и двете му значения, прякото и преносното, съвпадат с гръцкото μάρτυς, което означава „християнски мъченик“.

теоретици на ислямското право „външният“ свят, обитаван от неверниците, често е наричан с красноречивото название „Домът на войната“ („Дар ал-Харб“).

Съчетаването на джихада с „месианските“² догми помага на новата религия да се сдобие бързо с огромна популярност между многобройните и доскоро враждуващи помежду си арабски племена и да концентрира силите им за наистина епични завоевания. Новоосновената арабско-мюсюлманска религиозна империя (халифат) нанася унищожителни поражения на двете най-силни държави на епохата – Византия и Персия – и до началото на осми век завладява обширни територии, простиращи се и на трите континента от Стария свят. Непрекъснатите войни водят до трансформиране на традиционния обичай за провеждане на набези срещу враждебно настроените съседи, практикуван от пустинните номади, който на техния език се нарича *ghaza*’ или „газават“. На първо място, той също получава религиозна окраска. „Газиите“, които до появата на исляма са просто членове на отряди, нахлуващи на територията на неприятелските племена с цел опустошение и грабеж, се превръщат в елитни борци за вярата, а носенето на прозвището „гази“ – във върховна чест за всеки мюсюлманин. На газийските набези започва да се гледа като на перманентна война, водена за отслабване на неверниците, която спомага за крайната цел – тяхното завладяване. След като покоряват обширни крайбрежни зони, където от хилядолетия съществува развито мореплаване, арабите бързо приспособяват старите си тактики и концепции на пустинни номади към воденето на война по море. Така се появяват и първите „морски газии“, които с корабите си започват да атакуват и разграбват земите на неверниците. Особено широк размах и популярност получава тяхната дейност в Средиземно море.

По време на началните етапи на мюсюлманското настъпление, които съвпадат с част от т.нар. „тъмни векове“ от историята на Европа (VII–VIII в.), най-значителната военноморска сила в Средиземно море е флотът на Византийската империя, наследил римските традиции от епохата на Античността. Към края на осми век обаче позициите на византийците започват сериозно да отслабват за сметка на арабските. Бившите обитатели на пустинята създават свой средиземноморски флот в пристанищата на Сирия още в средата на VII в., но влиянието им над затворения воден басейн, простиращ се между Африка, Европа и Азия, достига своя връх през деветото и десетото столетие. По-късно арабският летописец Ибн Халдун ще опише този период по следния начин: „Мюсюлманите завладяха цялото Средиземноморие. Мощта и властта им над него бяха огромни. Народите на християните не можеха да направят нищо срещу мюсюлманските флотилии

² Връзките на исляма с другите две „месиански“ религии – християнството и исляма, са посочени в самия Коран. Някои съвременни автори, базирайки се на анализа на неислямски извори, проследяват и предлагат твърде любопитен поглед към ранните етапи от развитието на мюсюлманската религия, която те наричат *Hagarism*. Терминът идва от името на Агар, наложницата на Авраам и майката на Измаил, от когото се смята, че произлизат арабите [Bonner, M. 2006, pp. 68–71]. Правилният му превод на български би трябвало да е „агарянство“.

никъде в Средиземно море. Мюсюлманите по всяко време обядваха вълните му, за да завладяват (християнските земи – б.м.)“ [Pryor, J., Jeffreys, E. 2006, p. 41]. Началото на описания от Ибн Халдун победоносен „морски джихад“ съвпада приблизително с първите години на девети век, а главните му изходни бази са пристанищата, разположени във владенията на Аглабидите³ в Ифрикия (дн. Тунис) и в Кордовския емират, който по това време обхваща по-голямата част от Пиренейския полуостров. Тъй като това са две от първите автономни държавни образувания в Магреба (западната част на мюсюлманския свят), въпросът за подкрепата и участието им в нападенията, представяни като свещена война на исляма в Средиземно море, несъмнено трябва да се свърже и със скорошното им отделяне от властта на халифата. „Морските газии“, потеглящи от пристанищата на Африка и мюсюлманска Испания, скоро се сдобиват с множество нови бази, завладени на територията на християнските неверници. Сред най-важните им завоевания през девети век са крайморските градове Бари, Тарент (Таранто) и Монте Гарилано в Южна Италия, Фраксинетум в Прованс, целият Балеарски архипелаг, големите острови Сицилия и Крит, стратегически важният о. Малта, както и части от Сардиния, Корсика и Кипър [Pryor, J. 1992, p. 102]. Показателно е нападението им от 846 г., когато един мюсюлмански флот се изкачва срещу течението на р. Тибър и стига чак до Рим, а стовареният от него десант завладява и разграбва самата папска катедрала „Св. Петър“, която по това време се намира извън стените на Вечния град [Pryor, J., Jeffreys, E. 2006, pp. 48–49]! Династията на Аглабидите от Тунис предвожда масираното нашествие срещу Сицилия, която въпреки дългогодишната упорита съпротива на византийските владетели на острова до 902 г. е покорена изцяло и се превръща в крепост на ислямското присъствие в района. От завоюваната Сицилия се организират множество нови експедиции, насочени срещу европейското християнско крайбрежие. След нападението от 846 г., Рим е щурмуван отново през 70-те години на същия век. На особено силни и чести атаки е подложено друго западновизантийско владение южната част на Италия, където мюсюлманите правят опит да основат своя държава (т.нар. „Барски емират“). В не по-малка степен страдат и крайбрежията и корабоплаването на Прованс и Лангедок, Адриатическо и Тиренско море [Pryor, J. 1992, pp. 102–106]. Поради невъзможността си да се противопоставят ефикасно на нападенията на „сарацините“⁴, самите първосвещеници на западното християнство – папите – въпреки тогавашните си неособено добри отношения с Византийската империя, се обръщат към нея с молба да изпрати флот, който да защити Светия престол⁵ в Рим [Pryor, J., Jeffreys, E. 2006, pp. 64–66, 166, 168].

³ Мохамеданска династия, която управлява части от Северна Африка и Сицилия между 800 и 909 г. Основателят ѝ Ибрахим ибн ал-Аглаб е признат за наследствен емир от прочутия абасидски халиф Харун ар-Рашид (786–809).

⁴ Средновековно название на мюсюлманите в Западна Европа.

⁵ „Светият престол“, наричан още „Апостолически престол на Св. Петър“, е популярно прозвище на папската централа.

В своето капитално изследване, посветено на средновековното мореплаване, един от неговите най-добри съвременни познавачи – Джон Прайър, с основание отбелязва, че мюсюлманските нападения в Средиземноморието от този период не представляват „обикновено пиратство“. Сред ислямското общество нападащите християнските корсари или пирати често са възприемани като газии, а техният „газават“, т.е. набезите им по море – като част от джихада⁶, предназначен да разшири границите на Дар ал-Ислям⁷ в т.нар. „свят на войната“, Дар ал-Харб. Техните действия за овладяване на пространство по море или по суша получават официалното одобрение на светски и религиозни власти в някои ислямски страни, което ги прави също толкова „легални“, колкото и тези на държавните армии и флотилии [Pryor, J. 1992, p. 105]. Именно по този начин, чрез „пиратски“ нападения, към средата на IX в. джихадът, свещената война на исляма, успява да достигне до самия праг на папския двор, главния религиозен център на западното християнство.

Реакцията на римското папство на нападенията на сарацините е може би най-острата и непоколебима от тази на всички останали засегнати християнски сили. Най-вероятното обяснение е, че става въпрос за „неверници“, които не само заплашват личния живот и владения на папите, но представляват и религиозна конкуренция. По същото време западноевропейското християнство е обхванато от политическа криза, дължаща се на разпадането на Франкската империя на Каролингите и непрекъснатите междусобни войни. В условията на отсъствие на силни светски владетели светите римски отци още през IX в. се нагърбват със задачата да организират християнската съпротива срещу сарацините не само в рамките на собствените си владения, но и в цяла Италия. Още преди периода на най-интензивни нападения папството започва да поощрява войната срещу неверниците, като ѝ

⁶ През посочената епоха походите на морските газии в Средиземно море представляват най-резултатната експанзия на мюсюлмани на територии, владяни от другояверци, въпреки че Майкъл Бонър изтъква, че „набезите по море като цяло носели по-малък престиж от „рибата“ (укрепление на ислямски бойци, издигнато на неприятелска територия), патрулирането и воюването по сухопътните граници“ [Bonner, M. 2006, p. 149]. Бонър действително е прав по отношение на чисто пиратските нападения, но онези, които се провеждат от сарацинските корсари в Средиземноморието през IX–X в., са с различен характер, тъй като покоряват трайно много територии и ги присъединяват към „Света на исляма“, а не се „отдават (само – б.м.) на опустошение“ [Bonner, M. 2006, p. 149]. Още по-красноречив е примерът със завладените единични укрепени пристанища и твърдини, разположени навътре в сушата, които са обградени отвсякъде с неприятелска територия – всяко едно от тях би могло да се превърне в потенциален „рибат“, от който при удобен случай да започне настъпление и завоевание на съседните земи и ислямизиране на тяхното население. Случаите с Монте Гарилано, Бари и Фраксинетум, при които нашествениците, използвайки приморската си база, навлизат дълбоко в сушата, стройки и превземайки нови укрепления, за да защитят позициите си, напомнят много на „рибат“ тактиката.

⁷ Територията на ислямските държави, букв. „домът на исляма“ (ар.).

приписва божие покровителство. Папа Лъв III (795–816), който лично слага на главата на Карл Велики (768–814) короната на „римски император“, описва избиването от християнските воители на отряд мародерстващи маври⁸ като „извършено по Божията милост“; фраза, която се среща често в по-късната „кръстоносна“ литература [Gilchrist, G. 1988, p. 181]. Неговият наследник Лъв IV (847–855) е принуден да възстанови разрушената от сарацините базилика „Св. Петър“ и да я включи в укрепителната система на Рим [Lankilla, T. 2013, pp. 113–114]. Лъв IV казва в своя проповед, че: „християни, които умират за истината на вярата си, за сигурността на своята страна и за защита на други християни, със сигурност ще получат награда от Небето“ [Daniel, N. 1989, p. 4]. Малко по-късно, в момент, в който атаките на морските газии отново заплашват самия апостолически престол в Рим, папа Йоан VIII (872–882) пише: „Покоят на вечния живот ще обгърне онези, които паднат във войната, заради дълга си към католическата религия, докато се борят с всичките си сили против езичници и неверници“ [Daniel, N. 1989, p. 4]. По този начин той фактически обещава на воюващите срещу сарацините християни гарантирано място в Рая. Същият папа призовава войските на християнските владетели да защитят „владенията на апостолиите“⁹ със специална була¹⁰, издадена през 878 г. При анализа си на споменатия документ френският учен Етиен Деларюел разпознава в него първото в историята присъждане на индулгенции¹¹, както и първият опит за организиране на християнската отбрана, който пренебрегва липсващата в този момент защита на върховния светски владетел – императора [Ришар, Ж. 2005, с. 13–14]. Друг пример от „свещената война“, която Йоан VIII се опитва да организира срещу сарацините, е заплахата с въоръжена разправа (от силите на сключената между християните антимюсюлманска съюзническа лига), която папата отправя срещу херцога на Неапол Сергей II (870–877), в случай че последният опита да се отдели от участието си в алианса. По същото време епископите на италианските градове Беневенто и Капуа, които сключват сепаративни мирни споразумения с мюсюлманите, биват отлъчени от църквата. В запазените документи Йоан VIII демонстрира недвусмислено отношението си към сарацините, като ги нарича „синове на разврата“ и сурово заклеймява онези, които сключват сепаративни примирия с тях и, „прикривайки се с християнското име, убиват овцете от Божието стадо; някои чрез меч, а други – с глад, докато отвлечат останалите в плен като плячка“ [Daniel, N. 1989, pp. 4–5].

⁸ „Маври“ е популярно през Средните векове название на мюсюлманите от Северна Африка.

⁹ Т.е. папските владения в Централна Италия.

¹⁰ Папски документ, снабден с оловен (при особени случаи – със златен) печат, съдържащ послание или заповед на римския първосвещеник.

¹¹ В преносен смисъл – „освобождаване от греховете“, терминът произлиза от лат. *indulgentia* – милост, снизхождение. Под „индулгенция“ западната църква разбира пълно или частично освобождаване от наказанията, които се присъждат за извършването на даден грях, или самия документ, с който се удостоверява освобождаването.

„Антисарацинската“ пропаганда на папите през деветото столетие много напомня на онази, която водят наследниците им по време на организирането на кръстоносните походи. И Лъв IV, и Йоан VIII не се поколебават да обещаят вечен живот на онези, които загинат в битка срещу сарацините. През 868 г. папа Адриан II (867–872) пише писмо на източнофранкския крал Луи (Лудвиг) II „Германец“ (843–876), в което го призовава да постъпи като своя родственик и император Луи (Людовик) II „Младия“ (855–875), който воювал „срещу синовете на Белиал“¹², а не „срещу синовете на светата религия“ (т.е. християните). „Само войната срещу езичниците е позволена“, продължава по-нататък в писмото си Адриан II, „а императорът следва Божиата кауза, оправдава Божието наследство и води своите битки. Езичниците са истинските сили на злото“. След поученията папата си позволява дори да заплаши краля, че ако не прекрати враждебните си действия, ще бъде наказан от армиите на императора, които ще действат под протекцията на самия Христос и водачите на апостолите – св. св. Петър и Павел. В друго свое писмо Адриан II хвали императора за „воденето на Божиите войни и за победата му срещу множеството сарацини“ [Gilchrist, G. 1988, p. 182, p. 45]. Характерни за пробудената от сарацинските нападения папска войнственост от този период са и някои от съветите, които Николай I (858–861) дава в известните у нас „Отговори“ на наскоро покръстените дунавски българи: „Вие заявявате, че когато сте влизали в сражение, досега обикновено сте носили като военно знаме конска опашка и искате да узнаете какво трябва да носите вместо нея. Какво друго освен знака на Светия кръст? Защото именно с него Мойсей раздели морето и уби Амалик и с него Гидеон надви медианците...“ [Дечев, Д. 1960, с. 87].

В съвременната историография все още е популярно схващането, че поне до времената на кръстоносните походи, т.е. до края на XI в., концепцията за християнска *bellum sacrum*¹³, т.е. „свещена война“, подобна на ислямския джихад, не е достатъчно развита [вж. Erdmann, C. 1977]. Съгласно тази теория войните, водени с подкрепата и дори с личното участие на римските папи през IX в., носят преди всичко защитен характер и са предизвикани от твърде ожесточените нападения на „варварските неверници“: сарацини, нормани и унгарци. Същевременно се приема, че тогавашното войнствено поведение на папството било нетипично за западната църква, а доказателство за това било оттеглянето от участие на папството във военните акции през следващото столетие [вж. Erdmann, C. 1977, pp. 28, 80–81, 118, 240]. В по-ново време тази теза търпи сериозна критика именно поради последния аргумент, тъй като въпреки оскъдните извори изглежда, че римската курия продължава да води целенасочена политика в подкрепа не само на защитната, но и на агресивната, завоевателна война срещу мюсюлманите и през X–XI в. [Gilchrist, G. 1988, pp. 182, 196]. Така например през 915 г. папа Йоан X (914–928) организира и лично предвожда войските на християнската коалиция,

¹² Т.е. срещу сарацините.

¹³ „Свещена война“ (лат.).

които атакуват и унищожават опасното пиратско гнездо, изградено от сарацините в устието на р. Гариляно [Mann, H. 1910, pp. 155–156]. След битката Йоан X, придружен от Алберик I, лангобардския херцог на Сполето, провежда свой боен триумф в Рим, отдавайки победата си срещу „най-проклетата раса на сарацините“ на застъпничеството на светите апостоли Петър и Павел [Gilchrist, G. 1988, p. 183, n. 51]. Папа Марин II (942–946) очевидно споделя неговото отношение към мюсюлманите, наричайки ги „агарянска раса“¹⁴, а младият Йоан XII (955–964) лично ръководи свои собствени войски и участва в множество битки в Италия [Mann, H. 1910, pp. 241–272]. Когато получава вест за извършено мюсюлманско нападение, Бенедикт VIII (1012–1024) призовава хората да се присъединят към него, за да унищожат Христовите врагове [Gilchrist, G. 1988, p. 184].

Наистина действията, които римската курия предприема срещу атаките на сарацинските пирати през IX–XI в., изглеждат предизвикани по-скоро от спешната нужда от вземане на мерки, отколкото от някаква необичайна и/или прекалена папска войнственост. В този период в Италия твърде често липсва достатъчно авторитетна и силна светска власт, която да организира християнската съпротива. Заради това папството се опитва да използва влиянието си, за да мобилизира в борбата и някои от по-силните монарси в земите на север от Алпите, като например последните владетели от династията на Каролингите и наследилите ги по-късно Отони. Още от времената на Карл Велики (768–814) мнозина от западните крале и императори пристигат лично начело на войските си на Апенинския полуостров, за да се сражават със сарацините. Техните акции спомагат за отблъскването на някои от атаките, но не ги прекратяват. Доказателство за това е фактът, че мюсюлманската пиратска база, която вероятно представлява най-голямата потенциална опасност и създава най-много неприятности на християнския Запад, е основана чак през 890 г., дълго след смъртта на такива яростни сарацински врагове като императорите Карл Велики и Людовик II „Младия“ и папите Лъв IV и Йоан VIII.

Съвременникът на събитията, италианският хронист Лиутпранд, твърди, че въпросната база е създадена от група сарацини, които наброяват само двадесет човека [Ballan, M. 2010, p. 26]! През една от последните години на деветото столетие въпросният малоброен пиратски отряд напуска бреговете на Ал-Андалус¹⁵ на борда на своя кораб и се насочва към земите на християните. Маршрутът му не е дълъг; плавателният съд акостира в залива на Сен Тропе на днешната френска Ривиера. Шепата сарацини бързо завземат и плячкосват близкото селце Френе. След това, вероятно останали недоволни от взетата плячка, авантюристите решават да се укрепят на хълма, който се издига зад селцето, за да изчакат пристигането на нещо по-добро. На върха на възвишението те заварват руините на разрушената римска крепост Фраксинетум, които използват за основи на своето укрепление. Не се намира никой, който да им попречи, и скоро Фраксинетум отново е укрепен, а над кулите му се развява зеленото знаме на пророка. През следващите години

¹⁴ Вж. бел. 2.

¹⁵ Т.е. на Кордовския емират.

вестта за новата крепост и удобното разположение за нападения срещу християните се разпространява в ислямския свят и в залива на Сен Тропе започват да пристигат кораби с подкрепления. Прииждащите сарацини скоро превръщат Фраксинетум в непревземаемо планинско гнездо, а залива и околните територии – в мюсюлмански анклав, намиращ се в самия център на владяното от християните Западно средиземноморско крайбрежие.

Силно укрепената и трудно достъпна планинска крепост и нейното пристанище бързо стават сборна база за многобройни, жадни за плячка газии. От Фраксинетум мюсюлманите провеждат набези по суша, чиито обхват достига на север чак до Виен и абатството на Св. Гал¹⁶, на запад – до Марсилия и до Асти в Пиемонт¹⁷ на изток. Преквалифициралите се в сухопътни разбойници сарацински пирати се превръщат в толкова важен регионален фактор, че през 921 г. един от техните съседи, който е сред най-влиятелните велможи на Прованс – Хугон от Арл, преценява, че му е изгодно да сключи съюз с тях. Малко по-късно, през 925 г., Хугон е провъзгласен за крал на Италия (925–947). Според сключеното с него споразумение мюсюлмански бойци започват да контролират пътния трафик, преминаващ през алпийските проходи. На пръв поглед присъствието на сарацините в Алпите изглежда толкова абсурдно, колкото навремето онова на войските на Картаген. Част от тези сарацини обаче вероятно идват от подобни на Алпите планински области, като например Атлас в Северна Африка или Пиренеите в Испания, а други са израснали в алпийската околност на Фраксинетум. Във всеки случай местните мюсюлмани показват, че се чувстват значително по-комфортно по тесните планински пътеки, отколкото слоновете на Ханибал. Господството им в Югозападните Алпи продължава почти цял век! През цялото това време те постоянно притесняват християнските пътници, като ги нападат и обират или вземат такси от тях, за да им позволят да преминат през проходите. Едва през 931 и 942 г. околните франкски владетели събират достатъчно кураж, за да опитат да ги прогонят, но атаките на войските им и в двата случая завършват с неуспех.

Географското местоположение на мюсюлманския анклав в Прованс го превръща в може би най-опасното разбойническо гнездо в целия Запад. Стратегически то е изключително изгодно, тъй като се намира в непосредствена близост до местата, където Алпите се издигат сякаш направо от морските дълбини и отделят Апенинския полуостров от останалата част на Европа. През планината може да се мине единствено по тесни проходи, където на пътниците се организират засади, още от времената на алоброгите¹⁸, и които именно преминават под контрола на сарацините след 921 г. Неуспехите на местните християнски владетели в Прованс и Пиемонт да прогонят сарацините от трудно достъпния и добре охраняван

¹⁶ Марсилия и Виен се намират в днешна Франция, а абатството на Сен Гал – до съвременния град Сан Гален в североизточния край на Швейцария.

¹⁷ Област в дн. Северозападна Италия.

¹⁸ Галско племе, живяло в Прованс през II–I в. пр. Хр., чиито разбойнически нападения в алпийските теснини са описани от Цезар и други римски автори.

Фраксинетум и останалите им крепости показват, че за целта е необходима по-голяма и по-силна армия. Бъдещите събития за пореден път в историята на Западна Европа демонстрират, че там, където светските управници не успяват, трябва да се намеси Църквата, която организира за целта истинска „кръстоносна“ акция [Ballan, M. 2010, p. 31, n. 33]. Неин вдъхновител е един католически духовник, който по-късно е канонизиран за светец – абатът на Клюни св. Майол (Майолус) (956–994). Клюнийският манастир, чийто абат е Майол, е основан в 910 г. от херцога на Аквитания Гийом Благочестиви (893–918), за да приюти орден, който да извърши реформа в християнството. Скоро след основаването си манастирът е поставен на пряко подчинение на папството и се сдобива с множество филиали. Във втората половина на десети век Клюни вече се е превърнал в една от основните сили в западното християнство [Льо Гоф, Ж. 1999, с. 531–532]. Неговият абат Майол се ползва с огромен авторитет в обществото и е личен приятел на император Отон I и на много други светски владетели. Той получава шанса да види Фраксинетум отблизо, след като разбойници сарацини го пленяват по време на преминаването му през алпийския проход Св. Бернар през 972 г. Щом разбират кого са пленили, разбойниците не могат да повярват на късмета си и поискват огромна сума за откупа му. Клюнийският манастир, който разполага със солидни финанси, събира и заплаща сумата без проблеми, но гневът на освободения абат не е уталожен и той решава да използва контактите си, за да организира християнска армия, която най-сетне веднъж завинаги да прогони сарацините от Франция [Krueger, H. 1955, p. 51; Ballan, M. 2010, pp. 31–32].

Проведената впоследствие експедиция срещу Фраксинетум до голяма степен напомня на по-късните кръстоносни походи. Събраната християнска армия, която трябва да се отправи срещу сарацините, е поставена под обединеното командване на торинския маркграф Ардуин (941–977) и Гийом I, графа на Прованс (968–993). Войската е свикана не само с одобрението, но и по личната инициатива на висш представител на католическата църква, т.е. на абат Майол, който изиграва роля, подобна на тази на папа Урбан II за Първия и св. Бернар от Клерво – за Втория кръстоносен поход. Друго, по-скоро необичайно съвпадение е, че предводителите на похода сключват съюз с византийците, чийто флот трябва да блокира пристанището на Фраксинетум. Последен по ред, но не и по значение е фактът, че военната експедиция се провежда в защита на интересите на западноевропейските „пилигрими“¹⁹. Вече споменах, че най-късно от 921 г. нататък сарацините започват да тероризират пътниците в алпийските проходи, като ги убиват, ограбват или им вземат такса за преминаването. През десетото столетие преобладаващото мнозинство от пътуващите през Алпите са войници или поклонници от разположените на север християнски страни, като най-честата крайна цел на вторите е пълната с религиозни светини папска столица Рим [Ballan, M. 2010, p. 29, n. 21]. Западните

¹⁹ Лат. *peregrini*. Така на запад са наричани поклонниците до свещените за християнството места, като Йерусалим, Рим и Компостела.

извори свидетелстват недвусмислено, че през X в. мюсюлманите от Фраксинетум убиват стотици пилигрими, отиващи на поклонение в Рим, и разграбват безброй манастири [Ballan, M. 2010, pp. 29–30]. За съжаление, източниците, до които имах достъп, не уточняват дали посочените действия на разбойниците са били предприети заради свещената им война срещу християнството, или по някакви други причини. Несъмнено е единствено, че унищожаването на сарацинския анклав при Фраксинетум ще изиграе положително влияние за сигурността на придобиващото все по-голяма популярност поклонение до Рим, а и до Йерусалим, тъй като маршрутът на второто често преминава през италианските пристанища.

Походът на съюзната християнска армия завършва с пълен успех, но многобройните и добре укрепени сарацини не се предават лесно. Изворите твърдят, че те са окончателно разгромени едва след шест кръвопролитни битки. Заради тази победа, а може би и заради освобождаването на държаните от сарацините християнски роби, графът на Прованс Гийом I получава прозвището „Освободител“. Главната разбойническа база, планинското гнездо Фраксинетум, пада след кратка, но ожесточена обсада. Всички заселили се в Прованс мюсюлмани са избити, взети в робство или прогонени [Ballan, M. 2010, pp. 32–33]. Такъв е краят на този любопитен „емират“, възникнал от малката пиратска база²⁰ Фраксинетум, който по време на разцвета си обхваща голяма част от днешното спокойно и слънчево крайбрежие на френската Ривиера, където всяка година идват толкова много туристи от всички краища на света, за да прекарат почивката си.

Премахването на сарацинската заплаха от бреговете на Южна Франция съвпада с прогонването на мюсюлманските пирати и от Италия и Далмация, както и с навлизането на Западна Европа в период на политически и икономически възход. В края на X и в началото на XI в. влиянието на западноевропейците над морските простори нараства за сметка на мюсюлманското, за да достигне своя апогей през XII–XVI в., когато Западът до голяма степен възстановява единството на базирания на презморската търговия икономика на Средиземноморието [Pryor, J. 1992, pp. 107–111]. И все пак ерата на сарацинското господство в Средиземно море не остава без последици, тъй като тя е само първият епизод в един продължил почти до модерната епоха конфликт, който довежда до милиони жертви и чиито последици се усещат и днес. В наше време действията на ислямските терористи също се възприемат от определени групи като набези срещу неверниците и част от свещения джихад, а християнски фундаменталисти са готови да нанесат ответни удари. Средиземноморският регион все още е географска граница между християнската и мюсюлманската цивилизация и само бъдещето може да покаже дали там, или някъде другаде не ни очакват още „свещени войни“.

²⁰ Възможно ли е Фраксинетум да е бил нещо като корсарски „рибат“, подобен на онзи, който приблизително по същото време е издигнат на един остров в устието на р. Сенегал и откъдето произхожда известната династия на Алморавидите? При описанието си на Средиземно море съвременникът на събитията – арабският географ ал-Мукадаси (945/946–991), споменава, че по бреговете му имало „много градове, важни крепости и отлични „рибати“ [Pryor, J. 1992, p. 107].

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Извори

Дечев, Д. 1960 – Д. Дечев (прев.). Отговорите на папа Николай I по допитванията на българите. – В: Латински извори за българската история (ЛИБИ). Т. II. София. 65–125. [D. Dechev (prev.). Otgovorite na papa Nikolay I po dopitvaniyata na balgarite. – V: Latinski izvori za balgarskata istoria (LIBI). T. II. Sofia, 65–125.]

Публикации

Льо Гоф, Ж. 1999 – Ж. льо Гоф. Цивилизацията на средновековния Запад. София, 1999. [J. le Goff. Civilizaciyata na srednovekovniya Zapad. Sofia.]

Ришар, Ж. 2005 – Ж. Ришар. История на кръстоносните походи. София, 2005. [J. Richard. Istoria na krastonosnite pohodi. Sofia.]

Ballan, M. 2010 – M. Ballan. Fraxinetum: An Islamic Frontier State in Tenth-Century Provence. – *Comitatus: A Journal of Medieval and Renaissance Studies*, Vol. 41 (2010), 23–76.

Bonner, M. 2006 – M. Bonner. Jihad in Islamic History. Doctrines and Practices. Princeton University Press, 2006, 68–71.

Daniel, N. 1989 – N. Daniel. The Legal and Political Theory of the Crusade. – In: A History of the Crusades. Vol. VI. The Impact of the Crusades on Europe. Edited by H. Hazard, N. Zacour. The University of Wisconsin Press, 1989, 3–39.

Erdmann, C. 1977 – C. Erdmann. The Origin of the Idea of Crusade. Translated by M. Baldwin and W. Goffart. Princeton.

Gilchrist, G. 1988 – G. Gilchrist. The Papacy and War against the “Saracens”, 795–1216. – *The International History Review*, 10:2 (1988), 174–197.

Khadduri, M. 1955 – M. Khadduri. War and Peace in the Law of Islam. Baltimore.

Krueger, H. 1955 – H. Krueger. The Italian Cities and the Arabs before 1095. – In: A History of the Crusades: The First Hundred Years. Vol. I. Edited by K. Setton, M. Baldwin. University of Pennsylvania Press, 1955, 40–53.

Lankilla, T. 2013 – T. Lankilla. The Saracen Raid of Rome in 846: An Example of Maritime Ghazw. – In: Travelling through Time: Essays in honour of Kaj Öhrnberg. *Studia Orientalia*. Vol. 114. Edited by S. Akar, J. Hämeen-Anttila, I. Nokso-Koivisto. Helsinki, 2013, 93–120.

Lewis, B. 1993 – B. Lewis. Islam and the West. Oxford University Press.

Mann, H. 1910 – H. Mann. The Lives of the Popes in the Early Middle Ages. Vol. IV. The Popes in the Days of Feudal Anarchy, 891–999. London.

Pryor, J. 1992 – J. Pryor. Geography, technology, and war. Studies in the maritime history of the Mediterranean, 649–1571. Cambridge University Press.

Pryor, J., Jeffreys, E. 2006 – J. Pryor, E. Jeffreys. The Age of the ΔΡΟΜΩΝ. The Byzantine Navy ca 500–1204. Leiden: Brill.

Tyan, E. 1991 – E. Tyan. Djihad. – In: The Encyclopaedia of Islam. Vol. II “C–G”. Edited by B. Lewis, C. Pellat, J. Schacht. Leiden: Brill, 1991, 538–540.